

Pavel Koblasa

Milešovský svěřenský statek a jeho zánik

Hned na úvod si přiblížme polohu milešovského statku, rozprostírajícího se pod majestátní Milešovkou (Donnersberg, Milleschauer Berg), nejvyšší horou Českého středohoří, několika poutavými postřehy. „Hrabě Kaplíř oblíbil si Milešov, ve středu rozkošného Středohoří položený, dal zde roku 1680. zbudovati chrám sv. Antonína Padovánského, který posud stojí a nad severním vchodem nese znak Kaplířovský. O dvě léta později vystavěl na jihovýchodním svahu Milešovky zmíněný již prostranný zámek. V něm zařídil si Kaplíř, muž to věd a umění milovný, velebnou knihovnu a sbírku přístrojů matematických, pak malou, ale krásnou zbrojnicí a obrazárnu, v níž i nejpřednější mistrři, jako Rafael, Rubens, Tizian, Guido Reni a jiní byli zastoupeni. V zámku Milešovském chovány též rozličné podobizny v životní velikosti, z nichž některé představovaly vojenské soudruhy vlastnickovy a měly dle závěti jeho napořád v Milešově zůstati. Z nich zachovala se na zdi hlavního schodiště jen podobizna Kaplířova, as před dvaceti lety poněkud obnovená.“

... „Především jest to právě Milešovka, královna Středohoří, která pozornost naší poutá; se všech stran osamocena vystupuje do výše 835 m, nahoře jest zaokrouhlená, k severu a východu snižuje se volněji, nejstrázněji pak spadá k jihu a jihovýchodu. ... Skutečně rozkošná jest však vyhlídka ze vzdušné této výše zvláště za jasných dnů podzimních, a Humboldt, jenž častěji zde byl prodlel, vykazuje jí šesté místo mezi všemi jemu známými vyhlídkami celého světa. Péru našemu nelze vystihnouti krás, v něž stápi se udivený zrak, a jak nicotným jeví se odtud veškeré dílo rukou lidských vedle velebné všemocnosti přírody!“

O Milešovce, nepřehlédnutelné součásti zmíněného panského statku, píše již mnohem dřív historik Bohuslav Balbín: „Královnou těch hor je nepochybně Milešovka, která nad ostatní vyniká svým temenem. Ostatní stojí kolem ní jako mlčenliví sluhové, kteří nic neoznamují, ona sama však předpovídá jasné nebo deštivé počasí, chmurný a oblačný den nebo zase veselý a jasný, slovem – naprosto jasně naznačuje, jak bude. Právem tedy můžeme říci, že Milešovka prorokuje počasí ... Viděl jsem jednou zblízka, jak byla Milešovka zahalena hustými mraky – v takových mracích malují Mojžíše na hoře Sinaj – ale ostatní hory kolem ní byly bez oblak a měly jasný vzhled, jako by se jich budoucí počasí netýkalo. Samo slunce plynulo po obloze v plném lesku. Obyvatelé těch míst se však kvapně ubírali domů, starali se o stáda a mne napomínali, abych si pospíšil domů a poručil pobídnout koně, kteří táhli povoz. Neuplynulo ani čtvrt hodiny, obloha se zatáhla, slunce se schovalo a veškerý výhled zmizel ... Naproti tomu jsem také viděl, jak se z okolních kopců zdvíhala pára, kdežto Milešovka se nijak neprojevovala, a vskutku nehrozila ani mračnem, ani vichřicí. Na můj dotaz odpověděli venkované, že se ani trochu nebojí ničeho jiného, že však pozorují jenom tu jedinou horu. Všechny mraky kolem pohlcuje totiž právě Milešovka.“

Mezi obdivovateli a častějšími návštěvníky Milešovky nalezneme řadu osobností, které především pobývaly v teplických lázních. Každoročně sem zavítal například pruský král Fridrich Vilém III. s četným doprovodem. Nelze opomenout rovněž našeho romantického básníka Karla Hynka Máchu. Roku 1825 vybudoval Anton Weber na vrcholu hory malou hospodu, kterou postupně rozšiřoval. Z jeho iniciativy vznikla i kamenná rozhledna. Nakonec všechny objekty získala hrabata Ledebur-Wicheln.

Prvními doloženými držiteli někdejšího milešovského hradu byli od 14. století páni z Milešova, patřící k rozvětvenému rodu Kaplířů ze Sulevic. S určitými přestávkami Kaplířové ze Sulevic vlastnili hrad s přilehlým zbožím až do konce 17. století. Nejslavnějším majitelem statku se beze sporu stal Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic, c. k. polní maršál a prezident dvorské válečné rady, proslavený obránce Vídně před tureckými agresory v roce 1683. Císař ho povýšil do stavu svobodných pánů, pak na hraběte. Zemřel bezdětný dne 6. října 1686 ve Vídni, a dědicem se stal Jan Leopold hrabě Hrzán z Harasova, který si pozměnil jméno na Hrzán z Harasova a Kaplíře.

Hrzánové jsou známi již od 14. století, vlastnili například Lanškroun či Červený Hrádek (u Jirkova). V Praze drželi hned dva paláce, jeden na Starém Městě (Celetná 12) a druhý na Hradčanech (Loretánská 9). Ten dnes využívá k reprezentačním účelům předseda české vlády.

Když zemřel v roce 1711 Jan Leopold hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře, zanechal po sobě vdovu Annu a nezletilé děti Ferdinanda, Zikmunda Gustava a Maxmiliána. Součástí otcovského dědictví se staly fideikomisní statky Milešov (Milleschau) a Medvědice (Nedwieditsch), a k tomu alodiální statek Skalka (Skalken). Na hotovosti zesnulý hrabě zanechal potomkům 2.484 kop 21 grošů. Milešovský zámek tehdy sestával mimo jiné z vlastní kaple, jídelny, sálu, v horním patře se nacházely tři hostinské pokoje. Ke zboží patřil též úřední dům ve Skalce, pivovar, bažantnice, vinopalna, pět dvorů a samostatné obydlí sládků.

Úmrtí hraběte Jana Leopolda bylo důležité právě proto, že vznikl fideikomis zahrnující spojené statky Milešov a Medvědice. Zmíněný feudální pán obdržel císařský souhlas ke zřízení fideikomisu již 4. července 1686, a to na základě primogeniturních zásad dědické posloupnosti. Dne 26. února 1711 byl fideikomis zanesen do desek zemských. Nebyly do něho zahrnuty pouze nemovitosti, nýbrž také zámecký mobiliář v Milešově. V letech 1711-1760 spravoval svěřenský majetek Zikmund Gustav hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře, 1760-1785 Jan Josef hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře, 1785-1839 Karel Bedřich hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře, 1839-1841 Emanuel hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře, nakonec v letech 1841-1842 František hrabě Hrzán z Harasova a Kaplíře.

V éře hraběte Karla Bedřicha, c. k. komořího a rytmistra, žilo na statku Milešov celkem 1.275 poddaných, hlavně německé národnosti. Ke statku příslušely vesnice Milešov (Milleschau), Mlýnce (Leinitz), Páleč (Pallitsch), Kocourov (Kotzauer) a Medvědice (Nedwieditsch). Ve čtyřech dalších vsích bylo ještě poddáno milešovské vrchnosti vždy několik domů. Konkrétně v Lipé (Lippai) tři domy, Mrsklesích (Merschles) třináct domů, Vlastislavi (Watslaw) jeden dům a Dřínku (Trinka) rovněž jeden dům.

Po skonu hraběte Emanuela, k němuž došlo 13. července 1841 v bavorském Aschaffenburgu, se fideikomisního dědictví ujal jeho bratr František. Případ začala 3. prosince 1841 projednávat ustanovená komise c. k. zemského soudu v Praze, 28. prosince 1841 byly výsledky šetření a inventarizace zveřejněny, 26. února 1842 byl potvrzen nový fideikomisní držitel, tou dobou již mimochodem rovněž nebožtík. Nástupce, hrabě František, bailliy a komtur maltéžského řádu, totiž zemřel již 16. února 1842 přímo na milešovském zámku. Dne 10. února 1842 stihl sepsat závěť, v níž celé alodiální jmění odkázal svému komorníkovi Franzi Fiedlerovi a jeho sestře Theresii. C. k. zemský soud v Praze testament zveřejnil 2. března 1842. Zatímco u alodu bylo teoreticky jasno, dědic reálního fideikomisu Milešova a peněžního fideikomisu Johanny von Spettl (založen v roce 1609 Johannou von Spettl, rozenou Hrzánovou z Harasova, odkaz činil 15.000 kop grošů míšeňských, resp. 17.500 zlatých vídeňské měny) zůstal neznámý. Vzápětí se ovšem rozhořel spor i o alodiální dědictví. Kurátorem byl ustanoven JUDr. Adolf Maria Pinkas.

Zemědělská půda byla tou dobou obhospodařována ze dvou poplužních dvorů – Milešov (196 ha) a Medvědice (126 ha). V dědičném pachtu se nacházelo 20 hektarů vrchnostenských pozemků. Celková plocha lesů obnášela 716 hektarů. Z budov v Milešově ke statku náležely zámek (č. p. 1), dvůr (č. p. 74), tzv. Ratschiner Hof (původně vdovské sídlo, pak vrchnostenská kancelář s bytem správce, č. p. 47), pivovar (č. p. 70), obydlí bednáře (č. p. 71), zahradnický domek (č. p. 72), cihelna, ovčín za vsí (Am Fuße des Klatzberges, č. p. 55), flusárna, zahradnický domek s okrasnou zahradou (Am Fuße des Schloßberges), sušárna ovoce. V Medvědicích vrchnost vlastnila úřednický dům (č. p. 2), dvůr (č. p. 1), ovčín (č. p. 4), skleník při cestě k Milešovu. Dále fungoval dvůr v Páleči. Aktiva byla odhadnuta na 9.402 zlatých 25 krejcarů, pasiva na 10.969 zlatých 31 krejcarů. Deputát od majitelů statku nárokovalo celkově 43 osob, mj. dva správci, písař, justiciář, lékař, komíník, pět rychtářů, zahradník, dva polesní ad.

Bez zajímavosti není ani stav vrchnostenského archivu umístěného v tzv. Ratschiner Hof. Našli bychom tu mimo jiné gruntovní knihy pro jednotlivé vsi od roku 1619, přehledy rustikálních pozemků, knihy listin, dekretů, obligací, svatebních smluv, inventáře, celkem 24 kusů, a k tomu 20 fasciculů spisů (skupiny: Judiziale A-D, Judiziale 1-11, Politici, Publici, Camerale, Comerziale, Contributionale, Criminale, Dominicale, Militare) s repertářem. Rodinné písemnosti byly opatrovány v prvním patře zámku. Součástí tohoto archivu byly rodokmeny, císařské diplomy, smlouvy o dělení rodinného majetku, výtahy z desek zemských, cestovní pasy, inventáře, pivní rejstříky, důchodní kniha, pečeť.

Majitelé domů z řad poddaných žijících v Milešově k roku 1842: č. p. 3-4/ Karl Weirich, 5/ Johann Knodlick, 6/ Josef Andreska, 7/ Franz Fiedler, 8/ Anton Püschel, 9/ Josef Svoboda, 10/ Josef Soukup, 11/ Josef Pankraz, 12/ Vinzenz Joseph, 13/ Feix (vdova), 14/ Dominik Wagner, 15/ Vinzenz Knobloch, 16/ Karel Jiřík, 17/ Franz Peters, 18/ Franz Proch, 19/ Josef Schlegel, 20/ Josef Schiffner, 21/ Jakob Kraus, 22/ František Kopecký (zámečník), 23/ Josef Proksch (šenkýř), 24/ Anton Urban (kovář), 25/ Vinzenz Püschel (řemeslník), 26/ Karl Krünnel, 27/ Josef Püschel, 28/ Vinzenz Püschel, 29/ Josef Zimmmler, 30/ Karl Feix, 31/ Jakob Preiss, 32/ Karl Rittich, 33/ Jakob Andreska, 34/ Anton Dietrich, 35/ Josef Kumpe, 36/ Josef Fritsch, 37/ Karl Pantack, 39/ Georg Hortig, 40/ Karl Schindler, 42/ Josef Käufler, 43-44/ Josef Krásný, 45/ Anton Pantack, 46/ Katharina Beil, 50/ Johann Kraut, 51/ Karl Andreska, 52/ Anton Rudolf, 53/ Franz Micksch, 56/ Franz Seemann, 57/ Wenzel Martinowitz, 58/ Anton Heller, 59/ Wenzel Sattler, 60/ Franz Proch, 61/ Františka Krásná, 63/ Josef Heller, 64/ Wenzel Seemann, 65/ Karl Rost, 66/ Karl Proch, 67/ Anton Pollack, 69/ Václav Marvan, 73/ Josef Püschel (řemeslník), 75/ Michael Reichard

Hrabětem Františkem rod Hrzánů z Harasova a Kaplříře po meči vymřel. Bývalý fideikomisní statek, nyní již alodiální, zdědily Františkovy provdané sestry. Došlo k jeho rozdělení na dvě poloviny - bylandtskou a kurzrockskou, které nakonec v roce 1857 obě získal hraběcí rod Lažanských z Bukové. Dědictví po zesnulém hraběti a různé dodatečné požadavky ze strany soukromníků či Řádu maltézských rytířů se řešily až do roku 1859.

Ještě stručně k osudům milešovského statku po změně charakteru z fideikomisního na alodiální. V roce 1866 Milešov za 400.000 zlatých koupil od hrabat Lažanských hraběcí rod Ledebur-Wicheln. Ledeburové pocházeli z Vestfálska, připomínají se již koncem 12. věku, do hraběcího stavu byli povýšeni v listopadu 1807. Kromě Milešova vlastnili členové rodu Křemýž (Krzemus, 418 ha), Kostomlaty (Kostenblatt, 1.107 ha) a Krásné Březno-Všebořice (Priesnitz-Schöbritz nebo Schönriesen-Schöbritz, 1.002 ha). Dříve drželi i jiné majetky, třeba Velichov (Welchau), Golčův Jeníkov, Peruc (Perutz), Hor. Beřkovice, Liblín ad.

Ledeburové vše spravovali z Milešova, kde sídlil lesní úřad, důchodní a hospodářský úřad, jimž celkem podléhalo na počátku dvacátého století osmáct úředníků. Ovšem majitel trvale sídlil na Křemýži. Ze statku Milešova zbylo po provedení pozemkové reformy, jež měla obecně za cíl především oslabit hospodářskou moc šlechty, 1.145 hektarů půdy, jeden dvůr, jedno pole, pivovar, mlýn a cihelna. Poslední majitel, hrabě Eugen (1873-1945), vystudoval práva, politicky byl činný jak na českém zemském sněmu, tak na vídeňské říšské radě, za první republiky zasedal v senátu za křesťanské sociály (DChSP). Zemřel v litoměřickém internačním táboře. Dnes žijí potomci Ledeburů ve Švýcarsku, Horním Rakousku, Bavorsku, Švédsku, Kanadě. Na ledeburském zámku v Milešově v současné době sídlí domov důchodců, který ovšem plánuje ústecký krajský úřad přestěhovat do jiné lokality.

Prameny a literatura

- František Adolf BOROVSKEÝ a kolektiv, *Čechy, díl VII. Středohoří*, Praha 1892.
- *Genealogisches Handbuch des Adels. Gräfliche Häuser, Band XI.*, Limburg an der Lahn 1983.
- *Hraďy, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. Severní Čechy*, Praha 1984.
- Eberhard JONÁK, *Der land- und lehentäfliche Grundbesitz im Königreiche Böhmen*, Prag 1865.
- Rudolf LUSTIG – František SVĚTNIČKA, *Schematismus des Grossgrundbesitzes in Böhmen*, Prag 1933.
- Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl I.*, Praha 2008.
- Národní archiv, Fideikomisní spisy, sign. VII E 46, Inv. statku Milešov a alodiálního statku Skalka, 1711, kart. 1122.
- Národní archiv, Fideikomisní spisy, sign. VII E 46, Protokol o inventuře a separaci fideikomisních statků Milešov a Medvědice, 1841, kart. 1123.
- Národní archiv, Fideikomisní spisy, sign. VII E 46, Přílohy k protokolu o inventuře a separaci fideikomisních statků Milešov a Medvědice, 1842, kart. 1123.
- Národní archiv, Zemský soud Praha, sign. V 2577, Pozůstalostní řízení týkající se šlechtických osob, 1842-1859, kart. 1288-1289.
- Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, I. Band. Leitmeritzer Kreis*, Prag 1833.
- Heribert STURM, *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, II.*, München 1984.
- Josef ŠTEKL a kolektiv, *Milešovka a milešovský region*, Praha 2005.
- Ignaz TITTEL, *Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes und grösserer Rustikalgüter im Königreiche Böhmen*, Prag 1906.